

Ὁ δάσκαλος στὶς κοινότητες τοῦ ἀλυστρώτου Ἑλληνισμοῦ ἐδῶ καὶ 100 ἢ 60 χρόνια! Ἦτανε κι' αὐτὸς μαζί με τὸν παπᾶ καὶ τὸν ψάλτη τοῦ χωριοῦ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀφανεῖς ἥρωες τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς. Κ' ἕνας τύπος. Στὴν ὁργάνωση τῶν κοινοτήτων τὴν ἐξουσία τὴν εἶχανε οἱ «αἰρετοὶ» ἄρχοντες: ἐφόροι τῶν σχολείων καὶ ἐπιτρόποι τῶν ἐκκλησιῶν—εἴτε με φέσια καὶ κομπολόγι, εἴτε με καπέλλα καὶ γυαλιά στὴ μύτη! Αὐτοὶ ἦτανε ὅλοι τσορμπατζήδες στὴν ἀρχὴ κι' ἀργότερα ἔμποροι ἢ ἐπιστήμονες (γιατροί). 1440

Ἀλλὰ σὲ κάθε κοινότητα καὶ σὲ κάθε ἐποχὴ ὁ τύπος τοῦ δασκάλου ἦτανε διαφορετικός.

Ἄν στὰ πολὺ παλιὰ χρόνια στὰ χωριὰ τῆς Θράκης ὁ δάσκαλος ἦταν ἕνα εἶδος Πτωχοπροδρόμου με φέσι καὶ τζουμπέ (χόντζα ἐφέντη), ποὺ ἔπαιρνε μισθὸ 100 γρόσια τὸ μῆνα ἕως 20 καὶ καμμιά φορά καθόλου, παρὰ μονάχα τρόφιμα (σιτάρι, λάδι, τυρί, κρασί), θέρμανση καὶ κατοικία καὶ περπατοῦσε ξεκάλτσωτος, ὥστόσο, οἱ ἐνοριῖτες τὸν σεβόντανε: ἦτανε ὁ «φωστήρ τῆς κοινότητος»! Ὅλα τὰ γράμματα τῶν χωριανῶν τὰ ἔγραφε αὐτός, αὐτὸν στέλνανε ἀντιπρόσωπο τῆς κοινότητος στὸ δεσπότη νὰ διαπραγματευθῇ διάφορα τοπικὰ ζητήματα ἢ νὰ ὑποβάλῃ ἀναφορὰς κλπ. Ἐπειδὴ συνήθως ὁ παπᾶς ἦταν ἀγράμματος, ὁ δάσκαλος ἤξευρε τὸ τυπικὸν τῆς ἐκκλησίας, «αὐτὸς ἐξήγει καὶ ᾤκηεν τὰ ἐνίστε συζητούμενα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν εὐαγγελικὰ ρητὰ ἢ ἔθιμά τινά τῆς ἀκολουθίας, ἦν αὐτὸς ὁ θεολόγος, ὁ κατηχητής, ὁ ὁδηγὸς τοῦ πνεύματος». Πότε ἦτανε τὸ Πάσχα, πότε ἡ ἰσημερία, πότε ὁ χρόνος δισεχτος, τί ἐπιτρέπεται νὰ τρώγῃ κανεὶς ἢ νὰ μὴν τρώγῃ σὲ ὠρισμένες μέρες, πῶς λέγεται ἑλληνικὰ τὸ τάδε πράγμα ποὺ οἱ χωριανοὶ τὸ ξέρανε με τὴν τουρκικὴ του ὀνομασία, πῶς γράφεται ἡ δεῖνα λέξη σωστὰ κλπ. κλπ.—ὅλ' αὐτὰ «ἐλάμβανον λύσιν παρὰ τῷ διδασκάλῳ», ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἱ. Ἀδαμαντιάδης (πατέρας τῆς λογογράφου Τατιάνας Σταυροῦ), ποὺ ἔκανε τὸ δάσκαλο 40 χρόνια στὸ Μέγα Ρεῦμα καὶ στὸ Βαφεοχώριον («Κατάστασις τῶν ἑλληνικῶν ἐν Θράκῃ σχολείων κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἐκατονταετηρίδος» στὸ «Ἀρχεῖον τοῦ θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ» τ. ΣΤ').

Ὁ «φωστήρας» λοιπὸν αὐτὸς με τὸ ταπεινὸ παρουσιαστικὸ ἦτανε στὴν τάξη θερίο. Οἱ μαθητὲς ἐρχόντανε στὸ σχολεῖο με τὸ Χ τ ω ή χ ι ἢ τὸ Ψ α λ - τ ή ρ ι στὴν ἀμασκόλη (τὰ μικρότερα εἶχανε τὴ «φυλλάδα» καὶ τὴν «πλάκα»), «τινὲς μὲν ἐκουσίως, πολλοὶ δὲ καὶ ἄκον-

τες, ὑπ' ἄλλων μαθητῶν ἢ ὑπ' αὐτῶν τῶν γονέων ἐν ραβδισμῷ καὶ κραυγαῖς φερόμενοι». Γιατὶ στὸν τοῖχο κρεμότανε ἀπὸ τὸ καρφὶ ὁ τρομερὸς τὴν θέαν «φάλαγγας», αὐτὸ τὸ βασανιστήριον ὄργανο τῆς ἱερᾶς Ἐξετάσεως» Ἀλλωστε, οἱ γονεῖς, ὅταν παραδίνανε τὸ παιδί τους στὸ δάσκαλο, τοῦ λέγανε: «Τὸ κρέας δικό σου, τὰ κόκκαλα δικά μου»!... Στὴν αἴθουσα δὲν ὑπῆρχον θρανία, χάρτες, μαυροπίνακες! Οἱ μαθητὲς «ἐκάθητο ἐπὶ σισυρῶν ἐν γένει καὶ ὀκλάς, τινὲς δὲ οἱ ἀπορώτεροι ἐπὶ τῶν σανίδων τοῦ ἐδάφους, ἀνυπόδητοι καὶ ἄνευ βιβλίου τινός...». Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἦσαν τὰ φτωχόπαιδα.

Στὰ τέλη ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνα ἡ κατάστασις τῶν σχολείων καὶ τῶν δασκάλων εἶχε πολὺ ἀλλάξει—καὶ μάλιστα στὶς παραθαλάσσιες ἑλληνικὲς κοινότητες, ποὺ με τὸ ἐμπόριο εἶχανε φθάσει σὲ μεγάλη οἰκονομικὴ ἀκμὴ. Τὰ σχολεῖα ἦσαν τὰ μεγαλύτερα καὶ ὠραιότερα κτίρια τῆς κοινότητος. Ὅλα ἦσαν τέλεια, ἀπὸ τὰ βιβλία, τὰ θρανία καὶ τὰ ὄργανα τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας καὶ τῆς γυμναστικῆς, ἴσαμε τὸ δάσκαλο, ποὺ ἦτανε πιά ἢ πτυχιούχος διδασκαλιστῆς ἢ πτυχιούχος τοῦ πανεπιστημίου. Ὁ δάσκαλος δὲν ἦτανε πιά ὁ φωστήρας Πτωχοπροδρόμος, ἀλλὰ κ' ἕνα στοιχεῖον πολιτισμοῦ. 7 My

Ὅμως, ὁ παλιὸς Πτωχοπροδρόμος, ὁ Ἀνατολίτης δάσκαλος, με τὸ φέσι καὶ τὸν τζουμπέ, ἦτανε πολὺ πιὸ συμπαθητικὸς ἀπὸ τὸν μοντέρνο δάσκαλο, τὸν «πτυχιούχο» με τὴ βελάδα καὶ τὸ «τσιλιντρο», ποὺ χόρευε «μποστὸν» στὰ σαλόνια καὶ «πᾶντὲ κάτρ». Πολὺ πιὸ συμπαθητικὸς, γιατί ἡ τύχη τοῦ ζάβαλη κρεμότανε ἀπὸ τὸν αὐταρχισμὸ τοῦ τσορμπατζή. Ὅποτε ἤθελε χωρὶς πολλὰς διατυπώσεις. «Ὁ τσορμπατζής τῆς κοινότητος κρατῶν ἰσχυρὰν βακτηρίαν ἔρχεται περὶ τὴν μίαν τῆς νυκτὸς εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ διδασκάλου καὶ στηρίξας τὴν βακτηρίαν εἰς τὸ κατώφλιον καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐπακουμβήσας τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν: «αὔριο τὸ πρωῒ, εἶπε, νὰ πάρῃς τὰ ρούχα σου καὶ νὰ πηγαίνεις!» Καὶ ἐξετελέσθη ἡ παῦσις τὴν ἐπαύριον ἀκριβῶς. Ὁ διδάσκαλος ἔλαβε τὸ στρώμα αὐτοῦ καὶ τὸ ζεμπίλι ἐπ' ὤμων καὶ ὀρθρου βαθέως ἀπῆλθεν ἄλλοσε, μηδὲν εἰπὼν καὶ ἀντιτείνας, διότι ἐγίνωσκε τὰ ἐπακόλουθα τῆς τοιαύτης ἀπειθείας», δηλ. φοβότανε τὰ ἀντίποινα τοῦ φάλαγγα!.

Ἔτσι λοιπὸν ἔφευγε ἀξημέρωτα ὁ κακομοῖρης κ' ἡ μακρυὰ του σκιά σερνότανε κατόπι του πιστῇ, ἐνῷ μέσα στὸ ἀχάριστο χωριὸ μένανε γιὰ πάντα τὰ φῶτα του κι' ὅ... φάλαγγας!

Τ. κ. Ζ.

Ὁ δάσκαλος στίς κοινότητις τοῦ ἀλυστρώτου Ἑλληνισμοῦ ἐδῶ καὶ 100 ἢ 60 χρόνια! Ἦτανε κι' αὐτὸς μαζί με τὸν παπᾶ καὶ τὸν ψάλτη τοῦ χωριοῦ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀφανεῖς ἥρωες τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς. Κ' ἕνας τύπος. Στὴν ὁργάνωση τῶν κοινοτήτων τὴν ἐξουσία τὴν εἶχανε οἱ «αἰρετοί» ἄρχοντες: ἐφόροι τῶν σχολείων καὶ ἐπιτρόποι τῶν ἐκκλησιῶν—εἴτε με φέσια καὶ κομπολόγι, εἴτε με καπέλλα καὶ γυαλιὰ στὴ μύτη! Αὐτοὶ ἦτανε ὅλοι τσορμπατζήδες στὴν ἀρχὴ κι' ἀργότερα ἔμποροι ἢ ἐπιστήμονες (γιατροί).

Ἀλλὰ σὲ κάθε κοινότητα καὶ σὲ κάθε ἐποχὴ ὁ τύπος τοῦ δασκάλου ἦτανε διαφορετικός. Ἄν στὰ πολὺ παλιὰ χρόνια στὰ χωριὰ τῆς Θράκης ὁ δάσκαλος ἦταν ἕνα εἶδος Πτωχοπροδρομοῦ με φέσι καὶ τζουμπέ (χόντζα ἐφέντη), ποὺ ἔπαιρνε μισθὸ 100 γρόσια τὸ μῆνα ἕως 20 καὶ καμμιά φορὰ καθόλου, παρὰ μονάχα τρόφιμα (σιτάρι, λάδι, τυρί, κρασί), θέρμανση καὶ κατοικία καὶ περπατοῦσε ξεκάλτσωτος, ὥστόσο, οἱ ἐνοριῖτες τὸν σεβόντανε: ἦτανε ὁ «φωστήρ τῆς κοινότητος»! Ὅλα τὰ γράμματα τῶν χωριανῶν τὰ ἔγραφε αὐτός, αὐτὸν στέλνανε ἀντιπρόσωπο τῆς κοινότητος στὸ δεσπότη νὰ διαπραγματευθῇ διάφορα τοπικὰ ζητήματα ἢ νὰ ὑποβάλλῃ ἀναφορὰς κλπ. Ἐπειδὴ συνήθως ὁ παπᾶς ἦταν ἀγράμματος, ὁ δάσκαλος ἤξευρε τὸ τυπικὸν τῆς ἐκκλησίας, «αὐτὸς ἐξήγει καὶ ἡμνευεν τὰ ἐνίστε συζητούμενα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν εὐαγγελικὰ ρητὰ ἢ ἔθιμά τινα τῆς ἀκολουθίας, ἢν αὐτὸς ὁ θεολόγος, ὁ κατηχητής, ὁ ὁδηγὸς τοῦ πνεύματος». Πότε ἦτανε τὸ Πάσχα, πότε ἡ ἰσημερία, πότε ὁ χρόνος δισεχτός, τί ἐπιτρέπεται νὰ τρώγῃ κανεῖς ἢ νὰ μὴν τρώγῃ σὲ ὠρισμένες μέρες, πῶς λέγεται ἑλληνικὰ τὸ τάδε πράγμα ποὺ οἱ χωριανοὶ τὸ ξέρανε μετὰ τὴν τουρκικὴν τοῦ ὀνομασία, πῶς γράφεται ἡ δεῖνα λέξι σωστὰ κλπ. κλπ.—ὅλ' αὐτὰ «ἐλάμβανον λύσιν παρὰ τῷ διδασκάλῳ», ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἱ. Ἀδαμαντιάδης (πατέρας τῆς λογογράφου Τατιάνας Σταύρου), ποὺ ἔκανε τὸ δάσκαλο 40 χρόνια στὸ Μέγα Ρεῦμα καὶ στὸ Βαφεοχώριον («Κατάστασις τῶν ἑλληνικῶν ἐν Θράκῃ σχολείων κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἐκατονταετηρίδος» στὸ Ἀρχεῖον τοῦ θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τ. ΣΤ').

Ὁ «φωστήρας» λοιπὸν αὐτὸς μετὰ τὸ ταπεινὸν παρουσιαστικὸ ἦτανε στὴν τάξη θερίο. Οἱ μαθητὲς ἐρχόντανε στὸ σχολεῖο μετὰ τὸ Χ τ ω ἢ χ ι ἢ τὸ Ψ α λ τ ἢ ρ ι στὴν ἀμασκάλη (τὰ μικρότερα εἶχανε τὴ «φυλλάδα» καὶ τὴν «πλάκα»), «τινὲς μὲν ἐκουσίως, πολλοὶ δὲ καὶ ἄκον-

τες, ὑπ' ἄλλων μαθητῶν ἢ ὑπ' αὐτῶν τῶν γονέων ἐν ραβδισμῷ καὶ κραυγαῖς φερόμενοι». Γιατὶ στὸν τοῖχο κρεμότανε ἀπὸ τὸ καρφὶ ὁ τρομερὸς τὴν θέαν «φάλαγγας», αὐτὸ τὸ βασανιστήριον ὄργανον τῆς Ἱεράς Ἐξετάσεως» Ἀλλωστε, οἱ γονεῖς, ὅταν παραδίναν τὸ παιδί τους στὸ δάσκαλο, τοῦ λέγανε: «Τὸ κρέας δικό σου, τὰ κόκκαλα δικά μου»!... Στὴν αἵθουσα δὲν ὑπῆρχον θρανία, χάρτες, μαυροπίνακες! Οἱ μαθητὲς «ἐκάθηντο ἐπὶ σισυρῶν ἐν γένει καὶ ὀκλάξ, τινὲς δὲ οἱ ἀπορώτεροι ἐπὶ τῶν σανίδων τοῦ ἐδάφους, ἀνυπόδητοι καὶ ἄνευ βιβλίου τινός...». Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἦσαν τὰ φτωχόπαιδα.

Στὰ τέλη ὁμοῦ τοῦ 19ου αἰῶνα ἡ κατάστασις τῶν σχολείων καὶ τῶν δασκάλων εἶχε πολὺ ἀλλάξει—καὶ μάλιστα στίς παραθαλάσσιες ἑλληνικὰς κοινότητες, ποὺ μετὰ τὸ ἐμπόριον εἶχανε φθάσει σὲ μεγάλη οἰκονομικὴ ἀκμὴ. Τὰ σχολεῖα ἦσαν τὰ μεγαλύτερα καὶ ὠραιότερα κτίρια τῆς κοινότητος. Ὅλα ἦσαν τέλεια, ἀπὸ τὰ βιβλία, τὰ θρανία καὶ τὰ ὄργανα τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας καὶ τῆς γυμναστικῆς, ἴσαμε τὸ δάσκαλο, ποὺ ἦτανε πιά ἢ πτυχιούχος διδασκαλιστῆς ἢ πτυχιούχος τοῦ πανεπιστημίου. Ὁ δάσκαλος δὲν ἦτανε πιά ὁ φωστήρας Πτωχοπροδρομος, ἀλλὰ κ' ἕνα στοιχεῖον πολιτισμοῦ.

Ὅμως, ὁ παλιὸς Πτωχοπροδρομος, ὁ Ἀνατολίτης δάσκαλος, μετὰ τὸ φέσι καὶ τὸν τζουμπέ, ἦτανε πολὺ πιὸ συμπαθητικὸς ἀπὸ τὸν μοντέρνον δάσκαλο, τὸν «πτυχιούχον» μετὰ τὴν βελάδα καὶ τὸ «τσιλίντρο», ποὺ χόρευε «μποστὸν» στὰ σαλόνια καὶ «πᾶντὲ κᾶτρ». Πολὺ πιὸ συμπαθητικὸς, γιατί ἡ τύχη τοῦ ζάβαλη κρεμότανε ἀπὸ τὸν αὐταρχισμόν τοῦ τσορμπατζή. Ὅποτε ἤθελε χωρὶς πολλὰς διατυπώσεις. «Ὁ τσορμπατζὴς τῆς κοινότητος κρατῶν ἰσχυρὰν βακτηρίαν ἔρχεται περὶ τὴν μίαν τῆς νυκτὸς εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ διδασκάλου καὶ στηρίξας τὴν βακτηρίαν εἰς τὸ κατώφλιον καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐπακουμδήσας τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν: «αὔριο τὸ πρωῒ, εἶπε, νὰ πάρῃς τὰ ρούχα σου καὶ νὰ πηγαίνεις!» Καὶ ἐξετελέσθη ἡ παῦσις τὴν ἐπαύριον ἀκριβῶς. Ὁ διδασκαλὸς ἔλαβε τὸ στρώμα αὐτοῦ καὶ τὸ ζεμπίλι ἐπ' ὧμων καὶ ὀρθρου βαθῶς ἀπῆλθεν ἄλλοσε, μηδὲν εἰπὼν καὶ ἀντιτείνας, διότι γίνωσκε τὰ ἐπακόλουθα τῆς τοιαύτης ἀπειθείας, δηλ. φοβότανε τὰ ἀντίποινα τοῦ φάλαγγα!

Ἔτσι λοιπὸν ἐφευγε ἀξημέρωτα ὁ κακομοίρης κ' ἡ μακρυὰ του σκιά σερνότανε κατόπι τοῦ πιστῆ, ἐνῶ μέσα στὸ ἀχάριστο χωριὸ μένανε γιὰ πάντα τὰ φῶτα τοῦ κι' ὁ... φάλαγγας!

Τ. Κ. Ζ.

Παλαιὰ 40. 1940
Αποφ.